

ZEYNEP KORKMAZ
(Ankara)

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE İMLÂ-FONOLOJİ BAĞLANTISI ÜZERİNE NOTLAR

1. Eski Anadolu bölgesinde kurulup gelişmiş olan yazı dilini, tarihî dönemleri ve bu dönemleri karakterize eden dil yapısı bakımından, genel çizgileri ile Eski Anadolu Türkçesi (veya Eski Osmanlıca), Osmanlıca ve Türkiye Türkçesi (1908'den sonra) olmak üzere üç döneme ayırıyoruz.

XIII. yüzyıldan başlayarak en geç XV. yüzyıl sonlarına kadar süregelen Eski Anadolu Türkçesi ile, onu izleyen dönemin dili olan klâsik Osmanlıca arasında, dilin dış ve iç yapıları bakımından önemli ayrılıkların yer aldığı bilinmektedir. Klâsik yazı dilinin kuruluşu ile birlikte, artık bu dilin Arap yazısı temelinde standartlaşmış ve klişeleşmiş itibârî bir imlâsı bulunduğundan klâsik Osmanlı imlâsı ile, dilin sürekli değişme ve gelişme süreci içinde olan ses yapısı arasında bir bağlantıdan söz etmek hemen hemen imkânsızlaşmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise klâsik Osmanlı imlâsından epey farklı bir imlâ durumu söz konusudur. Bu dönemde bir yandan yer yer eski Türk yazı dili geleneğinin izleri devam ettirilmiş, bir yandan da Arap-Fars imlâ sistemi Türkçeye uygulanmağa çalışılmıştır. Gerçi, eski Türk yazı geleneğinin izleri XIII—XIV. yüzyıl yazmalarında ve bunların eski istinsahlarında daha belirli, dönem sonuna yaklaştıkça daha silinmiş olmakla birlikte, imlâdaki eskilik izlerine XV. yüzyıl kopyası metinlerde bile rastlanabilmektedir. Ayrıca bu dönem Anadolu Türkçesi, tarihî, coğrafî, sosyal ve kültürel gelişme şartları dolayısıyla, Oğuzca temelinde olmak üzere, konuşma dilinden yazı diline geçme mücâdelesini vermektedir. Bu durum, dilin ses ve şekil bilgisi yapıları ile kelime hazînesinde yeni biçimlenmeler yol açtığı gibi, yazı dili ile konuşma dili arasında bir paralellik doğmasını da sağlamıştır. Böylece Eski Anadolu Türkçesi, genel dil yapısı bakımından ortak bir karakter taşımakla birlikte, Anadolu'nun Türk etnik yapısında birbirini bastıramamış karışmalar ve dalgalanmalar dolayısıyla, daha bölgelere göre az çok değişen ağız ayrılıklarının etkisinden

de kurtularak, bir istikrara kavuşabilmiş değildir. Bu durum etkisini imlâda da gösterdiği için, Eski Anadolu metinlerinde durulmuş standartlaşmış itibarî bir imlâdan söz etmek mümkün değildir. Bu dönem ürünlerinin müstensihler elinde bölgeden bölgeye devirden devire yeni tasarruflara uğramış kopyaları da, onları orijinallerinden az çok uzaklaştırmış ve nüsha ayrılıkları yaratmış olduğundan, gerçek imlâ konusu, devrin ve temsil ettiği eserlerin dil yapılarını ortaya koyabilme bakımından oldukça karışık bir durum göstermiştir. Dolayısıyla de özel bir önem kazanmıştır.

Eski Anadolu metinlerinde, bir yandan ağız ayrılıklarının da ağır bastığı konuşma dilini yazıya geçirebilme eğilim ve çabası, öte yandan Arap yazısının, Türkçenin ses yapısına ve eski Türk yazı geleneğine aykırı düşen durumu, Arap-Fars imlâ sistemi ile eski yazı dili geleneğini birbirine karıştıran karma bir imlâ sisteminin oluşmasına ve imlâda bazı özel tasarruflara yol açmıştır. Bu sistemde ünlüleri karşılamak üzere hareke işaretlerine yer verildiği gibi, hem ünlü yerine geçen hem de daha başka görevleri bulunan ve »hurûf-ı imlâ« denilen ٲ , ٴ , ٶ gibi ünlü işaretlerine de ağırlık tanınmıştır. Ayrıca, dildeki yeni gelişmelerle ilgili ses değerlerini belirtebilmek için imlâya belli ölçülere bağlı yeni bazı işaretler de eklenmiştir. Ancak, bütün bunlara rağmen, eski Anadolu imlâsının yeterli, fonetik bir imlâ olduğundan söz etmek mümkün değildir. İmlâ ve fonoloji klâsik Osmanlı metinlerinde olduğu üzere, bir yerde birbirinden çok farklı, bir yerde de eski Anadolu metinlerinde olduğu gibi biribiri ile yakından ilgili görünmektedir. Ne var ki, Türkçenin yüzyıllar boyunca geçirdiği ses ve şekil bilgisi değişiklikleri yanında değişen alfabe sistemleri ve bunlara bağlı esasların zamanla biribiri içine girip karışmış olması, ortaya bir imlâ sorunu çıkarmış bulunuyor. Hele Arap yazısının Türkçenin ses yapısına aykırı düşen vokal sistemi, çok yerde, imlâdan ses yapısına uzanabilmek için, Türkçenin tarihî gelişmesini de gözönünde bulunduran özel kriterler uygulamayı gerektirmektedir. İşte biz eldeki bildiride, Eski Anadolu Türkçesindeki imlânın dilin ses yapısı ile ne dereceye kadar bağdaştığı, çeşitli yazılış özelliklerinin bu bakımdan ortaya koyduğu fonolojik sonuçların neler olduğu konusundaki görüşlerimizi bazı örnekler göstererek açıklamaya çalışacağız.

*
*   *
*

1.1. Eski Anadolu Türkçesinin yazıda konuşma dilini temel alması ve o günün ağız ayrılıklarını da dikkate alarak bunları belli etmeğe çalışması, bu imlâ sistemi ile dilin ses yapısı arasında alfabe sisteminin elverdiği ölçüde bir yakınlık ve bağlantının varlığına işaret eder niteliktedir. Konuya bu açıdan bakıldığında, Eski Anadolu imlâsına, klâsik Osmanlı imlâsına bakarak oldukça fonetik bir imlâdır denebilir. Nite-

kim biz daha XI. yüzyılda başlamış olup da Eski Anadolu Türkçesinde süregelen önses t- > d- değişiminin çeşitli eserler, bölgeler ve yüzyıllar içindeki gelişme durumunu, ancak yazıda yer alan *ta* > *da*-*kı* > *da*ğı; *ta*rt- > *da*rt-, *to*kuz > *do*kuz, *tu*- > *du*- 'ayağa kalk-', *ta*pu > *da*pu 'hizmet' gibi yazılış ayrılıkları ile tayin edebiliyoruz. İç ve soneslerdeki -k- > -h- (-k > -h) değişiminin varlığını, bunun bölge ve ağız ayrılıklarına göre dağılımını yine aynı kelimelerin *o*kumağıl > *o*hmağıl (Hrş. L. 2119), *ko*kusun > *ko*husun (KB. 150-2), *ya*ka mı? > *ya*ha mı? (KB. 222-7), *or*tahka > *or*tahka (DK. 130-12) gibi yazılış ayrılıklarından çıkarabiliyoruz. *Bile*vüz yerine *bile*-yüz söylenişini geçiren (Hrş. 1752) v > y değişimi, *ka*raayp'i > *ka*rayıp (DK. Gökyay CCI) yapan ünlü kaynaşması, *ço*rba'yı > *šo*rba (Cer. 325-10)'ya, *gü*çlüyü > *gü*şlü'ye (Kel. 24a-9) dönüştüren ç > ş değişimi; *ya*prağ > *ya*rpah (SVTM. 1-37; s 58); *ta*vranur > *ta*rvanur > (Hrş. 1518); *ka*vrayub > *ka*rvayub (Marz. 29b-2)'daki ses göçüşmeleri; *be*kle- (< *ber*kle-, SVTM 79- s. 68); *be*kidesin (< *ber*kidesin, Cer. 208-1); *be*kitmegün (Cer. 14-15) kelimelerindeki r düşmesi, *şü*kür (< A. *şü*kr) kelimesindeki ünlü türemesi, F. *çe*rağ kelimesini bazı ağızlarda *çı*rağ'a (Hrş. L 280) çeviren e > ı değişmesi hep imlâ-fonoloji bağlantısını ortaya koyan tanıklardır. Demek oluyor ki, dilin imlâsı daha tek bir söyleyiş biçimine göre kalıplaşıp donmamış, dildeki ses değişme ve gelişmeleri gerçekleştikçe bu durum kendini yazıda da gösterebilmiştir. Ancak, bu genel değerlendirmeyi aşarak imlâ ile ilgili çeşitli ayrıntılara daldığımızda, konumuzla ilgili bağlantıyı destekleyici ya da engelleyici durumlarla karşılaşmaktadır. Şimdi konuya biraz daha yakından eğilmeğe çalışalım:

ESKİ ANADOLU İMLÂSINDA ÜNLÜLERİN DURUMU

2. Ünlülerde incelik kahnhk ayırımı:

Arap yazısı ve Türkçeye uygulanan hareke sistemi genellikle a, ı, o, u gibi kalın sıradan ünlülerle (vokaller) e, i, ö, ü gibi ince sıradan ünlüler arasında bir işaret ayırımı yapmadığı için, bu sisteme göre

yazıdaki üstün ( ), esre ( ) ve (و) ötre işaretlerinin ince mi kalın mı okunacağı, bazı yerlerde ince ve kalın sıraya göre ayarlanan ve yazılışları farklı olan t (ت), tu (ط); sin (س), sat (ص); ze (ز), zı (ظ); kef (ك), kaf (ق); he (ه), ha (ح), hı (خ) gibi ünsüzlerle (konsonant) belli edilebilmektedir: *şakınmak* (صتنق), *şaklayu* (صقلبو), *ağaç* (اغج), *kopıcağaz* (قهجنز) gibi. Ancak,

kalın sıradan ünsüzlerin desteğinden mahrum olan yazılış ve yerlerde¹ bir imlâ-fonoloji yetersizliği söz konusu olduğundan, kelimelerin ses yapısını tayin edebilmek için, o kelimelerin cümle içindeki anlamlarından, yani semantikten yararlanmak gerekmektedir: *su/sü* 'asker' (سو); *aparlar/deperler* (دپرلر); *arındı/erindi* (ارندی); *yıldığı/yıl dağı* (بلدغی); *damda/demde* (دمده); *oldı/öldi* (اولدی); *dutdı/dütüdi* (دتدی) gibi. Bununla birlikte metinlerde yer yer, özellikle *e*, *a* farkı için üstün dışında elifin de (۷) kullanılmış olması, incelik kalınlık temelindeki ses ayırımında bir dereceye kadar yardımcı olagelmıştır: *bana* (باکا , SVTM IX-2), *saka* (ساکا , T. s. 44); *ola* (اولا , SVTM IV-1), *nola* (نولا), *saçasın* (ساچسن krş. سچسن : seçesin), *ılan* (الان : yılan, krş. ilen 'ile' الن), *arasında* (اراسنده) v. b. Bu imlâ sisteminde, ünlülerin incelik ve kalınlıklarının tayininde, ayrıca çeşitli eklerin yazılışları da yardımcı olabilmektedir: *algıl* (الغل), *virgil* (وركل), *dutğil* (دتغل), *içgil* (اچكل), *bulduğı* (بُلْدَغِي), *bildügi* (بلدغی) gibi. Ancak metinlerde tek tük *bildügumi* (بلدغمی), *diğil* (دِیْغِل , دِغِل), *gidermağdur* (كدرمقدر), *görmeğa* (كورمغا) gibi ünlü uyumu dışına taşan bazı yazılışların bulunduğunu da belirtmek gerekir². Bu durum dışında, *Tenri/Tanrı*, *ayt-/eyt-*, *yori-* > *yöri-* > *yüri-*, *tınla-* > *dınla-* > *dinle-*, *ınan-* > *inan-* gibi zaman içinde yanlarındaki inceltici ünsüzlerin etkisi altında kısmen veya bütünüyle incelik uyum değiştirmiş olan kelimelerde de okunuş imlâya göre kesin bir çözüme götürülememektedir. Söz gelişi *yori-* fiilindeki kafla yazılan *yormak* (یورمق) ve keflle yazılan *yörimek* (یورمك) gibi master şekilleri bu kelimelerin herhangi bir eserdeki incelik ve kalınlığı konusunda bir fikir verebilecek durumda ise de, kelimenin böyle bir destekten yoksun olduğu yerlerde ve yazılışlarda, o kelimeleri *yoryanda* mı *yöriyende* mi, *yoryuban* mı *yöriyüben* mi okumak gerekeceğini³ tayinde imlâ yetersizliği dolayısıyla, imlâ-fonoloji bağlantısını kurabilmek için

¹ Bu konuda örnekler ve daha geniş bilgi için bkz. *SVTM*. s. 67, §. 12; *Mrz.* s. 95, §. 41.

² Başka örnekler için bkz. *SVTM*. s. 68, §. 17; s. 82, §. 82.

³ Krş. *DK*. Ergin yay. II, s. 339 *yori-*; Gökyay yay. 5-12: *yürüyende*, 67-22: *yürüyüb*.

daha başka yollara başvurmak gerekecektir. Hele *yori-* fiilinin bir yandan incelme ve daralma eğilimi ile gittikçe *yöri-* > *yüri-* > *yürü-* ve şekillerine uzanan değişimi bir yandan da, hal kipi içinde (*gidiyor, görüyor* v. b.) ve Anadolu ağızlarında *yorurun, yorurlar, geleyorur, gideyorurun* örneklerinde görüldüğü gibi⁴ kalınlığın bugüne kadar korunmuş olması gözönünde bulundurulursa, zamanla uyum değiştirmiş olan kelimelerin ses yapılarını tayindeki güçlük daha kolay anlaşılır.

ayıtduk (**ایتدق**), *eytdük* (**ایتدک**), *ınağ* (**اناغ**) gibi yazılışların desteğinden yoksun olan yerlerde *ayt-/eyt-* fiilleri ile *ina-* (*inan-*) fiili için de aynı durum söz konusudur.

Tenri > *Tanrı* değişiminde de kelimenin yazılışları pek az yardımcı olabilmektedir. XIII-XV. yüzyıllar arasına giren eserlerin çeşitli yazmalarında bu kelimenin kalın okunuşunu sağlayan *Tanrı* (**تنکریا**),

(**تانگری**) yazılışları⁵ oldukça seyrek ve daha çok XV. yüzyıl eserlerinde veya daha önceki eserlerinin XV. yüzyıl kopyalarında göze çarpar. Ancak, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, bu kelimenin, imlâ-fonoloji bağlantısı gözönünde bulundurulmadan çoklukla bugünkü ses yapısı örnek alınarak kalın yazıldığı görülmektedir.

İmlâ ile ses yapısı arasındaki bağlantı çok defa *-ki* aidiyet eki ile, söyleyiş bakımından kelimeye yanaşmış olan bazı edatların yazılışında

da kendini gösteriyor: *yarınkı* (**یارنقی**), *ahındağı* (**الندغی**), *uçmaktağı*, *karındağı* (Mrz. 9b–10), *balcığıla* (Hrş. B. L. 20a–1, 2), *varhığıla*

(**وارلغیله** KB. 20–7), *acılığıla* (**اجلغله** HŞ 3127), *ussuñıla* (**اصكلا**

Ka. 4–4), *cāmla* (**جانلا** , DAP 446), *buyurdıysa* (**بويرد یسا** Futh. 26–5),

uluyıla: *uluyıla gici arasında* (**اولویله** Cev. 10–6), *qorisah* (**قورساخ**)

gibi. Bu yazılışlara bakarak ve dil benzeşmesinin Türkçedeki güçlülü-

ğünü düşünerek *ile* ve *leyin* edatları ile *v-* yardımcı fiillerinin *idi*, *imiş* gibi kelimeye bitişik yazılan şekillerinin de dil benzeşmesine bağlılığını

kabul etmek gerekecektir: *bıldurlayın* (**بلدرلین** HŞ. 3619); *aybumula*

(**عیبومیله** HŞ. 4130); *bunuñıla* (**بونکله** Cev. 7r–6), *kıhcıla* (**قلجیله**)

DAP. 41b), *uluyıla gici* (**اولویله** Cev. 7r–6; HŞ. 3127), *ānumla* (**انوکیله**),

gözüñ yaşyılan (**باشییرین** KB. 127–14), *qorisah* (**قورساخ** KB. 128–12).

belâyıdı (**بلایدی** KB. 49–1), *bağışlarıdı*, *sağışlarıdı* (Hrş. B. L. 376),

⁴ Bkz. NYA. 19–11, 12; 25–12, 15,
31 v. b.

⁵ Bkz. TS. s. 3735–3737.

tolaşuban (KB. 150—1) v. b. *içün* edatı esasen eski bir *uçun* şeklinden incelmış olduğundan kalın köklerle kaynaşmış kullanılışlarında bu inceliği devam ettirmiş sayılabilir: *girü qalınşlarıçün* (**قالمشلرچون** HS. 3704), *yalvarduğıyçün* (**يلوارد غيجون**), *vārduğıyçün* (**وارد غيجون** HS.3702) gibi.

Metinlerde arasına *qılmağıçun* (**قلمغچون** Hrş. B. 613) yazılışı ile uyuma girmiş örnekler de göze çarpıyor.

İnce ve kalın ünlülerin birbirinden ayırımı konusunda, kalın yuvarlak o, u ünlüleri ile ince yuvarlak ö, ü ünlülerinin aynı işaretlerle (bazan ötreli elif, bazan ötreli ve vavlı elifle — **او, ا**) karşılanmış olması, yazıda bir imlâ yetersizliği olarak belirmektedir. Hele ünsüzlerin bunları birbirinden ayırmağa yetersiz olduğu yerlerde durum daha da nezaket kazanmıştır. **اولدی** biçimindeki bir yazılışın *su* mu, *sü* mü ‘asker’; **بولسون** şeklinin *bolsun* mu, *bulsun* mu yoksa *bölsün* mü okunacağı ancak semantiğin yardımı ile ayarlanabilmektedir.

Uygur yazısında o, u ünlüleri ile ö, ü ünlüleri birbirinden ayırt edilmiştir. Gerçi eski Anadolu metinlerinde de yer yer aynı izlenimi verebilen yazılışlar yok değildir. *Behcetü'l-hadāik*’ ta, Sultan Veled’in manzumelerinde, *Kadı Burhaneddin Divān*’ nda ve *Kelile Dimne* gibi

eserlerde: *bularmun* (**بلرنك** Behc. 4a—11), *şamı odna* (**ارنا**), *kuluñ* (**قلك** , Behc. 4a—12), *oturmuşlardur* (**اترمشلردر** Behc. 6a—17), *yattuñ* (**بتك** Behc. 296a—20), *birür* (**برور** Behc. 4a—17), *işün* (**ايشوك** Hrş. L. 1b—1), *elünden* (**الوكدن** KB. 12a—3) gibi

yazılışlar ile o, u ünlülerinin daha çok yalnız ötreli elif veya ötre, ö, ü ünlülerinin ise ötreli ve vavlı elif veya ötreli vav ile karşılandığı görülmektedir. Ancak, bu eserlerde yer yer bu ayırımı bozacak yazılışlara da rastlandığından, başlangıçta böyle bir ayırım yapılmış olsa bile sonraki istinsahlar sırasında karışmalar olduğu ve vavlar Türkçe kelimelerde aynı zamanda uzunluğu belli etmek için de kullanılmış olduğu için bu ayırma geleneğinin gittikçe silinip kaybolduğu yargısına varılabilir. Bununla birlikte o, u ve ö, ü ünlülerini yazıda birbirinden ayırt etme gayretinin bütün karışmalara rağmen XV. yüzyıl sonuna (belki daha sonraya) kadar uzandığı da görülebilmektedir. Bu durumun belirgin bir örneğini M u h a m e d b i n H a m z a’ nın *Kur’an Tercümesi*’ nde⁶ görmekteyiz. *olmak/ölmek, olur/ölür, od/öd, ulu/ülü* ‘kısmet, pay,

⁶ İstanbul Türk İslâm Eserleri Müzesi nr. 40 (Kısaltması: KT.)

çoktur. Öyle ki, Eski Anadolu Türkçesi ile klâsik Osmanlıca arasında bir geçiş devri eseri niteliğinde olan S i n a n P a ş a'nın *Tazarru'nâme*'sinde *bilü* kelimesi bir çok yerde vav ile *bilü(i)müzün* (272–10) biçiminde yazılmış; ancak vav'ın altına ayrıca bir de esre konulmak suretiyle (**بلومزك**) o günkü söyleyiş farkı belirtilmeğe çalışmıştır⁸.

Aynı şekilde *degüldür* (**دكولدر**) kelimesi müstensih tarafından (XV. yüzyıl kopyası) bir çok yerde hemen uyuma bağlı olarak *degildür* (**دكدر**) biçiminde harekelenmiştir⁹. Bu eserde kök ile eki birbirine bağlayan yardımcı seslerdeki uyum değişmesine işaret eden yazılışlar da yer almaktadır: *buln-* > *bulun-* (**بلونق . بلنق** 18a-10), *dökil-* > *dökül-*, *görin-* > *görün-*, *düzil-* > *düzül-* gibi¹⁰. İşte bütün bu yazılış ayrılıkları Eski Anadolu imlâsını dudak benzeşmesindeki gelişmeleri izleme bakımından pek elverişli kılmış bulunmaktadır.

4. Eski Anadolu Metinlerinde i/è (kapalı è) sorunu:

İmlâ-fonoloji bağlantısı açısından gerektiği ölçüde açıklığa kavuşturulamayan sorunlardan biri de Eski Anadolu metinlerinde »*kapalı e* (è)« foneminin bulunup bulunmadığı, eğer varsa, bu ünlünün yazıda nasıl karşılanmış olduğu hususudur. Bilindiği gibi Eski Anadolu Türkçesinde ilk hecedeki *ti-*, *yi*, *yigirmi*, *yiti*, *it-*, *bir-*, *tir-*, *biş*, *yitmiş* gibi kelimelerin ilk hecelerindeki *i* ünlülerinin yer yer *i*'den ve açık *e*'den ayrı kapalı bir *e* (è) ile de yer değiştirdiği, dolayısıyla Eski Anadolu Türkçesinde açık *e* yanında *yér*, *béş*, *ét-*, *té-*, *élt-*, 'götür' *kéyik*, *yéti* telâffuzlarını veren bir *è* ünlüsünün de bulunduğu V. Thomsen, K. Foy, W. Radloff, Gy. Németh, A. von Gabain tarafından yapılan araştırma ve yayınlarla artık kesinliğe kavuşmuş bulunmaktadır. Buna göre, Eski Türkçe'de kök hecelerde *i* yanında kapalı *è* bulunduran ağızlar da vardır. Bu kapalı *è* özel bir işaretle de belli edilmektedir ( ). Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine uzanan gelişmelerle bu *i* ve kapalı *è* ünlülerinin bugüne kadar

⁸ Bkz. MertoI Tulum, Sinan Paşa, *Tazarru'nâme*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Türkiyat Enstitüsü Ktb. İst. 1968 (Basılmamış doktora çalışması), s. 51, § 19 ve öf.

⁹ not 8'de g. e... 24.

¹⁰ not 8'de g. e., s. 86, §. 63 ve öf.

¹¹ Bz. V Thomsen, *Inscription de l'Orkhon déchiffrées*, MSFOu V, Helsingfors 1896, pp. 15–16; K. Thomsen, *The closed*

e in Turkish, Acta Orientalia XXII/3–4 (Havniae 1957), pp. 150–53; W. Radloff, *Tşastvusik*, ein in türk. *Sprache bearbeitetes buddhistisches Sûtra*, Petersburg 1910; T. Tekin, *A Grammar of Orkhon Turkish*, pp. 25, 53; A. von Gabain, *Türkische Turfan Texte VIII. Texte in Brâhmischrift*. Berlin 1954 (ADAW 1952, 7); *Alttürkische Grammatik*, 3. Auflage, Wiesbaden 1974, S. 44, §. 16.

geldiği de bilinmektedir. Türkiye Türkçesi yazı dilinde kapalı e'li söyleyişler genelleşmiştir.: *dé-, vér-, yé-, bēş, yēdi* gibi. Ancak Anadolu ağzlarında hem yazı dilinde olduğu gibi kapalı e'li şekillerin hem de *di-/didi, yimez, biş, yidi, virmiş* gibi i'li şekillerin devam ettiği görülmektedir. Bu gelişme ve uzantı gözönünde bulundurularak Eski Anadolu metinlerinde de hem i'li hem e'li söyleyişlerin yer aldığını düşünmek olağandır. Ancak, konuya imlâ fonoloji bağlantısı açısından baktığımızda sorunu kolayca çözüme bağlamak mümkün olamıyor. Çünkü, söz konusu kelimeler bu dönem metinlerinde Eski Türkçede olduğu gibi farklı iki imlâ ile değil, çoklukla tek bir imlâ ile ve esre veya esreli y'lerle yazılmışlardır: *irte* (ارته), *gice* (كيجه), *virme* (ورمك), *yil* (ييل), *yire* (يره), *didi* (ديدي), *yig* (ييك), *vire* (وره) gibi. Gerçi dönem sonuna ait eserlerde veya eser kopyalarında dil yenileşmesi ile *yirde* yerine *yerde* (شول يردكم)¹², *il* yerine *él* 'ülke', *yil* yerine *yel* (يل), *yig* yerine *yég* (بلك) (TS. VI. s. 4471, 4484) gibi yazılışlar yer almaktadır. Hattâ, bazı eserlerde aynı kelimedede bile *il/el* (ال|ال) gibi biribiri ile çelişen şekiller bulunmaktadır¹³. Böyle durumlarda imlâ-ses bağlantısı kurabilmek için esreli ve üstünlü yazılışların eserdeki ağırlık seviyesi, eserin kopya yeri ve dönemi ile aslına ve kopyasına ait şekiller gözönünde bulundurulmak suretiyle i'li veya kapalı e'li şekli tercih yolunda bir normalleştirmeye gidilebilir. Ancak, baştanbaşa esre veya esreli y'li yazılışların hâkim olduğu dönem ve eserlerde, bu yazılışı, Eski Anadolu Türkçesinde kapalı e'yi gösteren özel bir işaret yoktur diye kapalı e olarak değerlendirmek bize imlâ fonoloji bağlantısı açısından pek isabetli görünmemektedir. Çünkü, yukarıda da belirttiğimiz gibi Eski Anadolu imlâsı daha klişeleşmiş itibarı bir imlâ durumuna geçmediğinden, esreli ve y'li yazılışlar, eğer kapalı bir e'ye tekabül etmiş olsalardı, bu durum yeni bir harekeleme biçimi ile belli edilirdi. Hiç olmazsa *Nehcülferâdis* metninde olduğu gibi, söz gelişi *biş* (بيش) ve *yir* (ير) biçimlerinde yazılır, üzerlerine ayrıca birer üstün işareti konarak telâffuz ayrılığı dile getirilirdi (بيش , يير). Eski Anadolu metinlerinde bugünkü Anadolu ağzlarında görül-

¹² *Tercüme-i Kudurî*, Süleymaniye Fatih Ktp. no. 2176, s. 128b.

¹³ *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, F. Basinger yay. İstanbul 1955, s. 25—3, 89—12, 84—2, 76—6, 134—3. Ayrıca Mertol Tulum, g. e. §. 7.

düğü gibi kök hecedeki *i*'nin ve kapalı *e*'nin yanyana yaşadığı muhakkaktır. Ancak, bu durum, bizce esreli ve *y*'li yazılışları kapalı *e* olarak değerlendirmek için yeterli değildir.

5. Uzun ünlüler:

Eski Anadolu Türkçesinin imlâ fonoloji bağlantısı açısından en elverişli yönlerinden biri uzun ünlülerin gösterilmesi için, imlâda bâzı özel işaretlerin yer almış olmasıdır. Hareke sistemi ile yazılmış olan eserlerde bilindiği gibi hareke işaretleri dışında aynı zamanda *ı/ /* harfleri ile med ve çekme işaretleri de kullanılmıştır. Eski Anadolu metinlerinde bu harf ve işaretlerin yalnız Arapça-Farsça kelimelerde değil Türkçe kelimelerde de bol bol kullanıldığı görülmektedir. Son zamanlara kadar, Türkçe kelimelerde yer alan bu uzatmaların, yalnız *aruz imlâsı* ile ilgili olduğu görüşü hâkim bulunmaktaydı. Gerçekten de eski metinlerimizde aruz vezni Türkçeye uygulanırken, imâle ve zihaf dediğimiz uzatma ve kısaltmaların yazıya geçirilmesi dolayısıyla »Aruz imlâsı« dediğimiz özel bir imlâ biçiminin doğmuş olduğu inkâr edilemez¹⁴.

Metinlerde yer alan *bāna* (با), *dēniz* (د ا ک ز), *dükeli* (د و ک ل ی), *nē* (ن ا), *görüñ* (گ و ر و ک)¹⁵, *gelēbek* (گ ل ل ا ب ا ک)¹⁶, *nīce* (ن ی ج ا ; nice nice ن ج ا ن ج ا), *kankī* (ک ن ق ی)¹⁷ gibi uzunluklar hep bu durumun yazıya geçmiş

görüntüleridir. Ancak, metinleri daha dikkatli bir incelemeden geçirdiğimizde görülmektedir ki, yazıda elif, vav ve ye işaretlerine yer verilmiş olması her zaman bir uzunluk belirtisi değildir. Yer yer eski Türk yazı geleneği uyarınca, imlâda ünlülerin belli edilmesi ile ilgili yazılışlar da yer almaktadır. Ayrıca Türkçedeki aslı uzunluklar ve ses değişmelerine bağlı ikaame uzunluklarının yer aldığı örnekler de yaygındır. Bu bakımdan Eski Anadolu metinlerinde elif, vav ve ye ünlüleri ile, met ve çekme işaretlerinin yer alışı başlıca şu noktalarda toplanabilir:

1. Yukarıda belirtildiği gibi aruz imlâsı ile ilgili uzun yazılışlar,
2. Eski Uygur imlâsından geçme bir özellik olarak yazıda ünlülerin belli edilmesi ile ilgili yazılışlar: *durmaz* (د و ر م ا z), *sağınç* 'düşünce'

(س ا غ ن چ), *savaş* (س ا و ا ش), *yardum* (ی ا ر د و م), *yaşıl* (ی ا ش ی ل), *yavaş*

¹⁴ Aruz imlâsı için bkz. A. Nihad Tarlan, *Bir imlâ hususiyeti*, Türkiyat Mecmuası III (İstanbul 1938), S. 229–232.

¹⁵ Bz. *SVTM*. S. 44–63, §§. 4–6.

¹⁶ M. Mansuroğlu, Ahmed Fakih,

Çarh-nâme, İstanbul Üniv. Edeb İyat Fak. yay. (İstanbul 1956), §. 4.

¹⁷ Sedit Yüksel, Mehmed, *Işk-nâme* (İnceleme-Metin), Ankara Üniv. DTCF yay. Ankara 1965, s. 22.

(باواش) gibi¹⁸. Eski Anadolu metinlerinde göze çarpan bu yazılışlar herhangi bir ünlü uzunluğuna tekabül etmezler. Fonolojik değerleri yalnızca bir ünlüyü karşılamış olmalarındadır.

3. Kur'an imlâsının etkisi ile Türkçe kelimelerde gereksiz elif ve vavların yazılmış olması: *kağū* (قيفوا), *toğru* (طغروا), *taṃu* (تامو SVTM. Cev. XV), *delū* (دلوا), *sm̄klu* (سنقلوا)¹⁹ gibi. Bu yazılışların da birer şekilden ibaret olduğunu, imlâ-fonoloji bağlantısı açısından birer değer taşımadıklarını belirtmek gerekir.

4. Türkçe kelimelerdeki çeşitli ses erimelerinden doğan ikaame uzunlukları ve bunların yazıda gösterilmesi, *dapū* (دپو < *tapıg* 'hizmet') *atlū* (اتلو < *atliğ*), *datlū* (دتلو < *tatliğ*), *arū* (ارو < *arğ*), *ulū* (اولو < *ul-luğ*) *kuṃyū* (قيو < *kuđuğ*) *āyū* (ايو < *ādğ*), *niṭekim* (نئاكم < *neteg kim*) v. b. Bilindiği gibi Eski Türkçenin

kelime sonlarındaki -ğ/-g ünsüzlerinin güney-batı Türk lehçelerinde eriyip kaybolması ile, geride kalan dar ünlüler yuvarlaklaşıp uzamış daha sonra da bu uzunluklar kaybolmuştur²⁰. Yukarıda bazı örneklerini sıraladığımız bu türlü yazılışlara bakarak, Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde söz konusu uzunlukların bir süre devam ettirildiği sonucuna varılabilir.

Ayrıca, metinlerde, açık bir şekilde yanyana bulunan ünlülerin kaynaşmasından doğan uzunluklara da yer verilmiştir. Müstensihler bu türlü uzunlukları çekme işareti kullanarak özellikle belirtmeğe de çalışmışlardır: *eḷile* (اليله), *odile* (اوديله), *nūrile* (نوريله) gibi²¹.

5. Bunların dışında bir de Türkçedeki aslı uzunluklar konusuna giren uzunluklar yer almış bulunuyor. Eski Anadolu metinlerinde bazı Türkçe kelimelerin *āç* (آچ , آچ 'aç'), *ād* (ار , ار), *āş* (اش), *iş* (ايش), *āv* (او , او), *vār* (وار), *in* (اين 'in, höyük'), *gōk* (كوك), *şāğlık* (صاغلاق Msc. 1b-5),

¹⁸ Bkz. Barbara Flemming, *Fahrīs Husrev u Širīn, eine türkische Dichtung von 1367*, Wiesbaden, 1974, S. 99, A+mk. 440.

¹⁹ Başka örnekler için bkz. Sadettin Buluç, *Eski bir Türk dili yadigârı*, Türk

Dili ve Edebiyatı Derg. VI (İstanbul 1954), s. 120.

²⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Zeynep Kormaz, *Mrz.* yay. §. 49/1.

²¹ Başka örnekler için bkz. Mertol Tulum, g. e. s. 71, §. 96.

yüz (يوز 'yüz, satır'), dün (دن), yöh (يوح KB. 16-5) v. b. şekillerde ²² kök hecelerindeki ünlüleri uzun okutacak birer imlâ ile yazdıkları görülüyor. Bu yazılıştaki kelimelerin, yine bir Oğuz lehçesi olan Orta Asya Türkmencesi ile, Özb., Kırg., Soy., Çuv., Yak. gibi lehçelerde ve Eski ve Orta Türkçeyi temsil eden çeşitli metinlerde de²³ uzun ünlülü veya uzunluklarla ilgili birer diftonglu söyleniş veya yazılışa sahip olmaları, Eski Anadolu metinlerinde kök hecelere ait olan bu yazılışların birer ses değeri taşıdıklarına işaret eder niteliktedir. Hattâ vezin imlâsı dolayısıyla imâleye tabî tutulduğu sanılan Türkçe kelimelerin bir kısmındaki uzunluklar bile bizce o kelimelerin aslında var olan organik bir uzunluktur. Sırf vezne uygun düşün diye, uzun ünlü taşıyan türleri seçilmiş olmalıdır.

Metinlerdeki uzunlukla ilgili bütün bu yazılışlar gösteriyor ki, Eski Anadolu Türkçesinin ses yapısı ile imlâdaki uzunluk işaretleri arasında, büyük çapta bir bağlantı söz konusudur.

6. Vezin zarureti veya iki kelimenin birbirine yanaşması ve ünlü düşmesi ile meydana gelen birleşmelerde de bir imlâ-fonoloji bağlantısı göze çarpmaktadır: neyleyelüm (نيليلوم), nolur (نولور), nitmek gerek (نتمك كرك), nideliüm (ندلوم Mrz. 26-3) nidersin (نيدرسن g. e. 39a-2), nohsar (نولسار), niçün (نيچون , Hrş. L. 21-a), neydügin (نيدكن DAP. 44a) v. b.²⁴

ÜNSÜZLER (Konsonantlar)

6. Uygur yazı dili geleneğinin Anadolu'da bir süre devam etmesi ve bu yazının ince ve kalın sıradan s ünsüzleri arasında bir ayırım yapamaması dolayısıyla Arap alfabesine göre (ص) ile yazılması gereken kalın sıradan birkısım Türkçe kelimelerin (س) ile yazıldıkları görülüyor: savaş (ساواش HŞ. 25b), sayru (سيرو HŞ. 815), sakınmak (ستمق Mrz. 186-4), saklayam (ستليد Mrz. 19-a),

²² Örnekler ve yerleri için bkz. Zeynep Korkmaz, *Eski Anadolu Türkçesinde aslı ünlü uzunlukları*, DTCF Derg. XXVI/3-4 (1975), s. 53-61.

²³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Talât Tekin, *Ana Türkçede aslı*

uzun ünlüler, Hacettepe Üniv. yay. Ankara 1975.

²⁴ Başka örnekler için bkz. Ç. §. 115; SVTM. § 30, T. 53-3, 79-8, 184-4, 20-25 ve Mertol Tulum, g. e., s. 93.

sovuğ (سَوُوقْ Mrz. 226—1), *sıdum* (سِدْم Mrz. 206—5), *sonuç* (سِنَاوُجْ HŞ. 421) v. b. İki imlâ sistemi arasındaki bu karışma dolayısıyla, yer yer aynı kelimeler bile, iki ayrı imlâ ile yazılabilmektedir. *su* (سو , صو) *soñucu* (سَوَاوُجِي , سَكُوچو), *sıdum* ( ), *sımaz* ( ) gibi. Bu durumda Uygur yazısının izlerini taşıyan *sinli* yazılışlarda, *sat*'a (ص) nazaran imlâ-fonoloji bağlantısı açısından bir yetersizlik söz konusudur.

7. Arap yazısının Türkçenin ses yapısını karşılamadaki yetersizliği dolayısıyla, özellikle ilk dönem metinlerinde ön *i* ve soneslerinde *ç*, *p* fonemleri bulunan kelimelerin, bu fonemleri *b*, *c* harfleri ile karşıladıkları bilinmektedir: *çalap* (حَلْب), *ağaç* (اَغْج), *kaçan* (كَجَان Behc. 4a), *çizmek* (جَزْمَك), *süçi* (سُوچِي), *uçun* (اُچُون Behc. 7a—2), *ip* (اِيْب , Cer. 198—7), *pes* (بَس), *girüp* (كَرِب), *kalıpdur* (قَلْوِيْدُر), *yaprak* (يَبْرَق), *kaplan* (قَبْلَان) gibi. Her ne kadar sonradan *ç,p* fonemleri için *ç*, ve *p* harfleri de kullanılmaya başlamış ise de, yazmalarda farklı etkenlerle yine ikili yazılışlar süregelmiştir. Eski Anadolu imlâsının *ç*, *p* fonemlerini (ج) ve (ب) harfleri ile karşıladığı yerlerde imlâ-fonoloji bağlantısı açısından bir yetersizlik kendini göstermektedir. Öyle ki, bu yüzden Türkçedeki *ç* > *c* tonlulaşması dolayısıyla, zaman zaman bazı ses ve eklerin gerçek değerlerinin tayininde güçlük çekildiği bile olmaktadır: *güçi* > *güci*, *yolçı* > *yolcu*, *süçi* > *süci*, *bunça* > *bunca* gibi.

Aynı durum *b/p* için de söz konusudur. Gerçi *yaparak*, *gelüp* gibi kelimelerde *p* seslerinin *b* harfi ile karşılanmış olması sadece bir imlâ mes'elesinden ibarettir, herhangi bir karışıklık doğurmaz. Ancak Eski Anadolu Türkçesi'nde aynı zamanda *b* > *p* değişimine uğramış kelimeler için durum aynı değildir ve karışıklığa yol açabilecek niteliktedir: şöyle ki: *Behcetü'l-hadaik* ve Sultan Veled'in Türkçe manzumelerinden başlayarak XIII ve XIV. yüzyıl eserlerinde *parmak*, *pınar*, *pusu* kelimelerinin önsesleri *b* ile karşılanarak hep *barmak*, *busu*, *binar*, *büre* 'pire', *bürçek* 'pürçek', *bars* 'pars' *bış*-/*biş*- 'pişmek' şekillerinde yazılmıştır. Bu yazılışlara göre, acaba burada *p*-sesinin *b*-harfi ile karşılanmış olması gibi bir imlâ mes'elesi mi söz konusudur? Yoksa, bu kelimeler Eski Türkçe ve Orta Türkçe'de olduğu gibi Orta Türkçe'nin Anadolu kolunda da önses *b*'lerini bir süre *p*'ye dönüştürmeden devam mi ettiregelmişlerdir. İşte yazı böyle bir ayırma doğrudan doğruya

imkân verememektedir. Ayrıca, yazmalarda b/p değişimin gerçekleştiği yer ve dönemlerde de imlâya ait özellikler ile ses değişmelerine bağlı özelliklerin birbirine karıştığı oluyor. Söz gelişi Hurşîd-nâme'nin Berlin ve Manisa nushalarında *bınar* kelimesi hep *b* ile yazıldığı halde, Londra yazmalarında *piñar* olarak hep *p* ile karşılanmıştır. Öyle ki bazan bir eserde aynı kelimenin b'li ve p'li olmak üzere ikili yazılışlarına da rastlanıyor. b/p değişimi bakımından *p*-yanında olan DK'ta *parmak* kelimesinin 6 defa *b*- ile *barmaq* olarak yazılışı, *püre*, *pıçak*, *piş-*, *pusu* gibi *p*'li kelimeler yanında *b*'li *biñar* şeklinde devam ettirilmiş olması²⁵ bu karışıklığı gösteren örneklerdir. Yine XV. yüzyıl eseri olan *Cerra-hiye-i İlhaniye* de *parmak* kelimesi her yerde *b*- ile yazılmıştır²⁶. Örnekler daha da artırılabilir. Bu gibi durumlar bir bakıma yalnızca imlâ mes'esi ile de ilgili değildir. Bir yandan *b > p* değişiminin her kelimedede ve her bölgede birden gerçekleşmemiş olması ile, bir yandan da eserlerin kopyalarından gelen yenileşmelerin doğurduğu karışmalarla ilgili bulunmaktadır. Bu bakımdan, imlâ-fonoloji değerlendirmesi açısından b/p noktasındaki düğümü çözebilmek için, her eserin, imlâ yapısı dışında, bu sesin zaman ve bölgelere bağlı tarihî gelişmesini de gözönünde bulunduracak özel bir değerlendirmeğe tabi tutulması gerekmektedir.

7.a. Burada imlâ ses bağlantısı ile ilgili önemli bir durumu daha dile getirmek istiyoruz. Daha çok tek heceli kelimelerde olmak üzere, metinlerde sonsesleri *p*, *t*, *ç*, *k* yerine *b*, *d*, *c*, *g* ünsüzlerinden biri ile yazılan *ad* (ا ر ' isim'), *süd* (س و د), *bud* 'but' (ب و ز), *dib* (د ب), *üc* (ا ج), *uc*, *güc* (ك ح), *sac* (س ا ح) satih, *yüz* (ي و ز) *ag* (ا ن) gibi kelimeler vardır. Bunları yukarıda belirttiğimiz Arap yazısının yetersizliğinden doğan yazılışlarla karıştırmamak gerekir. Çünkü, Türkçenin uzun ve kısa ünlüler sistemi üzerinde yapılan araştırmalar dolayısıyla yoğunluk kazanan bir görüşe göre, bu kelimelerin sonseslerinde yer alan ve Türkçenin bugünkü ses yapısına aykırı düşen *b*, *c*, *d* gibi (tonlu) yazılışlar bir imlâ ve şekil mes'esinden ibaret değildir. Bunlar fonetik birer değer taşımaktadırlar. Bu konuya eğilen araştırmacılar, kelime sonundaki tonlu yazılışların Türkçedeki asli ünlü uzunluklarının bir kalıntısı olduğu görüşüne ulaşmışlardır. Bu görüşte olanlara göre söz konusu kelimeler aslında birer uzun ünlü taşımaktadırlar (*süd* < *süt*). Ancak, zaman içindeki değişmelerle kök hecelerdeki ünlüler kısalınca, bu ünlüler kendilerindeki sürekliliği, son seslerdeki ünsüzlere aktararak, o ünsüzleri tonlulaştırmışlardır. Demek oluyor ki bu türlü kelimelerin sonlarındaki *p > b*, *t > d*, *ç > c*, *k > g*

²⁵ Örnekleri için bkz. Muharrem Ergin, *DK*. yay. II, s. 45, 410, §. 50.

²⁶ Yerleri ve açıklamaları için bkz. *Cer.* s. 33, §. 23b.

biçimindeki ünsüz tonlulaşması aslında bir ünlü-ünsüz benzeşmesinin sonucudur, bir uzun ünlü kalıntısıdır²⁷. Eski Anadolu imlâsı bu gelişmeyi yazıda belirtmekle, imlâ telâffuz bağlantısı açısından ileri bir merhaleyi temsil etmiş bulunuyor. Ne var ki metin yayınlarının çoğunda bu husus, yukarıda belirtilen imlâ yetersizliği ile karıştırılıp, örnekler normalleştirilmektedir.

8. *t-/d-*: Eski Türkçede ince ve kalın sıradan ünlüler ile birleşme durumuna göre, hiç bir ayırım yapılmaksızın kelime başında hep tonsuz olarak bulunan *t-* ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesi'nde *t-*'yi korumak veya *d-*'ye dönüştürmek bakımından bilindiği gibi ikili bir yol izlemiştir.

İnce sıradan kelimelerdeki *t-* > *d-* değişimi Eski Anadolu metinlerinde bazı istisnalarına rağmen (*tü* 'tüy', *teke*, *terkü*, *tüt-*, *titre-*) artık tamamlanmış ve yazıya da aktarılmış olduğu için, bu yönde imlâ ile telâffuz arasında bir paralellik söz konusudur denebilir: *teve* > *deve*, *tepe* > *depe*, *tepren-* > *depre-*, *te-iz* > *de-iz*, *titre-* > *ditre-*, *tüken-* > *düken-*, *türlü* > *dürlü* gibi. Ancak, kalın sıradan kelimelerde farklı ve yerine göre karışık bir durum söz konusudur. Çünkü, bir yandan bu değişimin geniş bir zaman çerçevesi içinde yüzyıldan yüzyıla, bölgeden bölgeye az çok değişen basamaklı bir yol almış olması, bir yandan da *t*'yi koruma ya da *d-*'ye dönüştürme bakımından ağızlar ve bölgeler arasında birbirini ile zıtlaşan ve bugüne kadar süregelen birtakım ayrılıkların göze çarpması, üstelik müstensihler eli ile, eserlerin değişik kopyalarına asıllarından farklı şekillerinde girmiş olması, kalın sıradan kelimelerdeki *t* yazılışı ile dilin ses yapısı bağlantısı açısından yer yer bazı sıkıntılar ortaya çıkarmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da,

çeşitli eserlerde *tanuḫhk* (*طَانُحُحْ*), *ṭalaṣ-* (*طَلَشُور*), *ṭapu* (*طَابُو*), *ṭaḡılur* (*طَاغُلُور*), *ṭoḡranur* (*طَاغُرَنُور*), *ṭoḡrulup* (*طَاغُرُلُوب*) gibi *t*'li yazılışlar yanında *dakı* (*دَقِي*), *dahı* (*دَحِي*), *dın-* (*دِنَمَق*), *dınçık* (*دِنَجَلِق*), *dut-* (*دَتَعَق*), *doprah* (*دَبَرَاخ*), *datlu* (*دَاتْلُو*) gibi *d*'li yazılışlara da rastlanmaktadır. Öyle ki, aynı eserde *t*'li ve *d*'li iki ayrı imlâya tabi kelimeler bile vardır: *ṭar* (*طَر* DK. 12–10), *dar* (*دَار* DK. 199), *ṭathu* (*طَاتْلُو* Mrz. 37b–1), *datlu* (Mrz. 36b–13), *ṭavar* (KT. 90b–7), *davar* (*دَوَر* KT. 45a–10), *ṭala-* (*طَلَمَق* DK. 184–5), *dala-* (g. e. 43–3), *ṭaḡıldı* (*طَاغُلْدِي* Tzk. 59b), *daḡıldı* (Tzk. 56a), *ṭoyar* (*طَاير* Tzk. 71a), *doydı* (Tzk. 51b), *ṭutasın* (*طَاتْسِن*)

²⁷ Bz. Talât Tekin, not 23'te g. e., s. 179, §§. 45–47.

Cer. 321–12), *dutasın* (دتسن g. e. 124–4; Hatır. s. 34, g. 23d) gibi. Bu noktada imlâdan ses bağlantısına uzanabilmek için, eserin yazılış devri ile bölgesini, ayrıca istinsah şartlarını gözönünde bulunduran özel kriterler uygulamak gerekmektedir.

Burada yazılış ayrılıkları dolayısıyla bir başka noktaya da işaret etmek gerekiyor. Eğer bir eserin bir yazmasında *tı* (ط) ile yazılan örnekler bir başka nüshasında sürekli olarak *dal'a* (د) çevrilmiş ise, kopyanın yapıldığı devir ve bölgede artık *t-* > *d-* değişiminin yaygınlaştığı yargısına varılabilir. Biz böyle bir örneği *Hurşidnâme*'nin Berlin, Manisa ve Londra nüshaları ile Münih nüshası arasındaki ayrılıkta bulabiliyoruz. Berlin, Manisa ve Londra nüshalarında *tı* (ط) ile yazılan *taşra*, *taşıra*, *turağunuz*, *tutruğ*, *tohrlar*, *toğrulup*, *turup*, *tudagi*, *ton*, *tamar*, *tağıldı*, *tanuğdur* v. b. kelimelerinin Münih nüshasında kurallı olarak *daşra* (988, 1478), *durağunuz* (1470), *dutruğ* (1594), *dolular* (1595), *doğrulup* (226), *durmuş* (2333), *damar*, *dudagi* (895), *domu* (985), *danuğdur* (1280) v. b. şekillerinde *d-* ile yazıldığı görülmektedir. Bu yazılış belki eserin aslındaki dil yapısına aykırı düşebilir. Ancak, kalın sıradan *t-* > *d-* değişiminin XIV. yüzyıl sonlarından XV. yüzyıl sonlarına uzanan gelişmesini ve ağızlara göre farklılaşma durumunu tayin bakımından imlânın sağladığı bir avantaj olarak değerlendirilmelidir.

9. *k-* > *g-*: Eski Türkçenin tonsuz kelime başı *k-* ları Eski Anadolu Türkçesinde hiç bir değişikliğe uğramadan aynen devam etmekte olduğundan ve yazıda bunu karşılayan bir kaf (ق) harfi de bulunduğundan imlâ-fonoloji bağlantısı açısından herhangi bir güçlük söz konusu değildir: *karşu* (قرشو), *qarañu* (قرنكو), *kurd* (كرد), *koşup* (قشوب) gibi. Ancak, ince sıradan *k-* ler Oğuz Türkçesinde XI. yüzyıldan sonra *t-* > *d-*'ye paralel olarak yine bazı istisnalar ve basamaklanmalarla *g-*'ye dönüşmüş olduğundan, ayrıca içeste de *k* > *g* değişmesi bulunduğundan, Arap yazısında da hem *k*'yi hem de *g*'yi karşılamak üzere yalnız *kef* (ك) harfi kullanılığundan, *kef*'in bunlardan hangisine tekabül ettiği hususu yer yer bazı karışıklıklara yol açmıştır. Bu durumu göz önünde bulunduran bazı yazar ve müstensihler, *k* ile *g*'yi birbirinden ayırabilmek için *kef*'in üstüne veya altına 3 nokta koymak suretiyle yeni bir şekil (قٓ , كٓ) geliştirmişler ve *g*'yi belli etmişlerdir: *giderler* (كد رلر Msc. 2a–9), *gerçek* (كرجك KB. 596–5), *geldün* (كدك KB. 51–9), *gördüm* (كوردم BK. 51–2), *güle* (كه KB. 48–13), *geyikler* (كايك KB. 52–13), *girü* (كرو Kel. 20r–10), *öge* (اوگا Hrş. 2139), *yigit* (يكت KB. 150–6), gibi. *Evsâfi Mesâcidi's-şerîfe*, *Kadı Burhaneddin Divanı*, *Kabusnâme Tercümesi*, *Kelile Dimne*, *Cerrâhiye-i Ilhâniye*, Muhammed bin Hamza'nın *Kur'an Tercümesi*,

Fetihnâme-i Sultan Mehmed bu k > g ayırımına yer vermiş olan Eski Anadolu Türkçesi ürünleridir. Ne var ki, bu gibi eserlerin bir kısmında daha çok içsesteki -k- > -g- değişiminden doğan g'leşmeleri belirtmek üzere üç noktalı kef kullanılmış, önseslerde ve içseslerde ise bu ayırıma bazan uyulmuş bazan uyulmamıştır. Bu durum *Kelile Dimne*'de bir imlâ prensipine bağlanmış görünüyor. Müstensih önseslerdeki g'leri hep kef ile yazdığı halde, içseste k- > g- değişiminden oluşmuş ve k ile iltibas söz konusu olabilecek g'leri düzenli olarak (ك) ile göstermiştir: *bitürmege* (بترمه), *virmegi* (ورمه), *bilegi* (بلگی), *degüre* (دگره), *esrügidi* (اسرگدی), *gözüge* 'gözüke' (گزکه) gibi.

Yazar veya müstensihin eserde yalnız iltibası önleyici yerlerde 3 noktalı g'yi kullandığı, öteki yerlerdeki g'lerin hep kef'le yazıldığı hususu gözönünde bulundurulursa, bu eserin yazıldığı çevre ve dönemde önses k'lerinin düzenli olarak g'ye dönüştüğü, bundan dolayı da müstensihin ayrıca bir işarete gerek duymadığı sonucuna varılabilir. Muhammed bin Hamza'nın *Kur'an Tercümesi*'nde ise ön ve içseslerdeki bütün g'ler 3 noktalı kef ile gösterilmiştir.

Gerçi Eski Anadolu Türkçesi'nde ince sıradan kelimelerdeki ön damak k'leri pek az istisna ile g'ye dönüşmüş bulunmaktadır. *ger-*, *gir-*, *göz*, *gör-* gibi. Ancak, *kez*, *kendi*, *kişi*, *kemik*, *kesmek*, *keser* gibi bazı örneklerin bugün yazı diline kadar uzanan k'li söylenişleri dikkate alınır, imlâ telâffuz bağlantısının kurulamadığı eserlerde, bu gibi kelimeler özel değerlendirmelere bağlanmaktan da kurtarılamaz. Bu duruma bir örnek olarak yukarıda sıraladığımız türden kelimelerin Eski Anadolu ürünlerinin bir kısmında açıktan açığa g'ye tekabül eden 3 noktalı kef ile yazıldıklarını gösterebiliriz: *gişi* (KB. 48—4, 132—7), *gişiye* (گشیا KB. 597—6), *bir gez* (برگز KB. 603—4, 604—2), *gendü* (گندو), *gemük* (گمك), *gesdügün* (گسدگن Çer. s. 44, S. 23) v. b. Bu kelimeler *Kur'an Tercümesi*'nde de *geçi*, *geleci* 'haber', *gendi*, *geñez*, *gey*, *gici* 'küçük' okunacak biçimde hep 3 noktalı kef ile yazılmıştır. Bütün bunlardan çıkaracağımız sonuç şudur ki, g'nin özel bir işaretle gösterildiği durumlarda, önses k'sinin g'ye dönüşmesi bakımından şüphe söz konusu olmayan yerlerde kef (ك) veya 3 noktalı kef (كؤ)'in fonolojik bir değeri vardır. Ancak, önses veya içses ünsüzleri, bölgeden bölgeye k > g arasında gidip gelerek değişiklik gösteren sözler için özel kriterlere başvurmayı gerektirecek bir imlâ yetersizliği söz konusudur.

İçseste ince ve kalın sıradan -k- > -g- değişiminin daha ileri bir evresini teşkil eden -g- > -ğ- değişimi bakımından da imlânın yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Arap yazısına göre gayin (غ) harfi ile yazılan *yoğ iken* (يوغكن DAP. 41b), *dağlıban* (دغلبن

DAP. 44b), *ırmağıla* (**ارماغله** DAP. 44b), *artuğı eksügi* (**ارتوغي اكسوكي** DAP. 44b), *dilegin* (**دليكن** DAP. 43a), *birliğe* (**برلگه** g. y.), *degme* (**دگمه** g. y.) gibi kelimeleri devrine göre tonlu, patlayıcı ğ/g unsüzleri ile mi yoksa sızıcılaşmış yumuşak g ile mi (ğ) karşılamak gerekecektir? Bu bakımdan da Arap imlâsının yetersizliği söz konusu olduğundan, isabetli bir çözüme varabilmek için, her eserin durumunu ve sesin tarihî gelişmesini dikkate alan yeni kriterler uygulamak gereği vardır.

10. ŞEDDE'NİN İMLÂDAKİ YERİ

Eski Anadolu metinlerinde şeddenin kullanılışı bakımından yer yer bazı tutarsızlıklar göze çarpmaktadır: *Sultân Vele'd*'in Türkçe manzumelerinde *bellü* (**بللو**) kelimesinin iki *lam* ile yazılmış olmasına rağmen (SVTM. 68, 15; I, 78), üzerine gereksiz olarak bir de şeddenin eklenmiş olması; *battu, issi* (**باتى , اسى** g.e. II, 72) kelimelerinde tek harf yazılarak çift okunuşun şedde ile karşılanması; *ķullukı* (**قولقى** , g. e. II, 67), *ussuñ* (**اصك , اسك** ,g. e. II, II, 76), *yattu* (**ياتى** , g. e. XVIII) v. b. kelimelerde ise, bu kelimeler tek birer ünsüzle yazılmış oldukları halde üzerlerine çift okunuşu gösteren birer şeddenin de konmamış olması gibi. Bu örnekler başka eserler için de sıralanabilir. Bu türlü yazılışlar, imlâ-fonoloji bağlantısı açısından elbette bazı eksiklik ve yetersizlikleri dile getirmektedir. Ancak, metinlerde yer yer şeddenin kullanılışı bakımından bu bağlantıyı pekiştirici özellikler de göze çarpmaktadır. Şöyle ki: *Behcetü'l-hadâik'* ta *işittün* (**اشتك** Behc. 11), *ötti* 'geçti' (**اوتى** g. e. 24), *yarattı* (**يرتتى** g. e. 39), *gücün yittüginçe* (**يكتنجه** g. e. 178), *ķuşaddılar* (**قشدلر** g. e. 179), *yaradduğumda* (**يردغوم ده** g. e. 17), *yattuñ* (**ياتك** g. e. 186)²⁸; Sultan *Veled*'de: *yattu* (**ياتى** SVTM. 68, 115), *darttı* (**دارتتى** g. e. II 133) gibi örneklerde yer alan ve klâsik imlâ geleneğini aşarak içseste tonsuzlaşma ve tonlulaşma olaylarını yansıtan yazılışlar da vardır. Bu türlü yazılışlar doğrudan doğruya dildeki ses değişmelerini tesbite yardımcı birer imlâ değeri taşımaktadır. Aynı özelliği biz daha sonraki yüzyılların metinlerinde de izleyebiliyoruz. XV. yüzyıla giren bazı eserlerde de imlâ-fonoloji bağlantısını ortaya koyacak şeddeli yazılışların yer alması ilgi çekicidir. *Lemeat Tercimesi*'nde (H. 834)²⁹ içsesteki ünsüz tonsuzlaş-

²⁸ Başka örnekler için bkz. TDED VI, s. 121.

²⁹ Bursa, Orhan Ktp. Ulu Câmî kısmı, no. 1715.

ması klâsik yazılışa aykırı bir harekeleme ile belirtilmiştir. Burada baş-lica rolü de şedde oynamaktadır: *işitti* (**اشتدی** 3a–8), *emanette* (**امانته** 3b–14), *eyittüm* (**ایتدم** 13b–12) gibi. Aynı tarzdaki harekeleme Sinan Paşa'nın *Tazarru'-nâme* ve *Maarif-nâme*'sinde de³⁰ yer almaktadır: *āhurette* (**اخرته**), *ittün* (**اتدك**), *itti* (**ادی**) gibi. Görülüyor ki burada da ek ile kökü birleştiren iki ünsüzün kaynaşmasından doğan içsesteki tonsuzlaşma olayı şedde ile belirtilmiştir. *t* harfleri üzerine konmuş olan şeddeler artık klâsik imlâdaki yazılışı aşmış olan talaffuzu dile getirmektedir.

KISALTMALAR

- Behc.: İsmail Hikmet Ertaylan, *Behcetü'l-hadâyık* (fotokopisi), İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. yay., İstanbul 1960.
- Cer.: Vecihe Kılıcoğlu, Sabuncuoğlu Şerefeddin, *Cerrahiye-i İlhanîye*, DTCF. yay. Ankara 1956.
- Cev.: A. Zajaczkowski, *Studia nad językiem Staroosmanskim II Wybrane rozdziały z Anatolijskotureckiego przekładu Koranu: Cevahirü'l-aşďāf*, Krakow 1937.
- Mecdut Mansuroğlu, Ahmed Fakih, *Çarhname*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. yay. İstanbul 1956.
- DAP.: *Divân-ı Aşık Paşa*, Süleymaniye Hamidiye Ktp. no. 550, yp. 41b–114a.
- DK.: Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı I* (Giriş Metin-Faksimile), TDK. yay. Ankara 1958; *II* (İndeks-Gramer), TDK. yay., Ankara 1963; Orhan Şaik Gökyay, *'Dedem Korkudun Kitabı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı yay., İstanbul 1973.
- Futh.: Zarîr Mustafa b. Yûsuf b. 'Ömer el-Erzenerrûmî, *Tercüme-i Futuhü's-şām*, Topkapı Sarayı Ktp. no. H. 1221.
- g. e.: gösterilen eser.
- Hrş.: Mustafa Şeyhoğlu, *Hurşid-nâme*.
L.: Londra British Museum nüshası, no. Or. 11408.
B.: Berlin Staatsbibliothek, no. 365.
M.: Manisa Genel Ktp., no. 1389.
Mü.: Münih nüshası, cod. Turc. 173.
- HŞ.: Barbara Flemming, *Fahri's Husrev ü Şirîn eine türkische Dichtung von 1357*, Wiesbaden 1974.
- Işkn.: Sedit Yüksel, Mehmed, *Işk-nâme*, (İnceleme-Metin), Ankara Üniv. DTCF. yay., Ankara 1965.
- Kab.: *Tercüme-i Kâbus-nâme*, British Museum Or. 11281.
- KB.: *Kadı Burhaneddin Divanı*, TDK. yay. İstanbul 1944.
- Kel.: A. Zajaczkowski, *Studija nad językiem staroosmanskim: I Wybrane ustępy z anatolijshtoreckiego przekładu Kalli i Dimny*, W. Krakowie 1934; yazma nüshası: İstanbul Süleymaniye Lâleli Ktp., no: 1897.
- KT.: Muhamed b. Hamza, *Kur'an Tercümesi*, İstanbul, Türk-İslâm Eserleri Müzesi no. 40; A. Topaloğlu, *Muhamed b. Hamza, XV. yüzyıl başlarında yazılmış Kur'an Tercümesi*, I. cilt, Kültür Bakanlığı yay., İstanbul 1976; *Muhamed b. Hamza'nın*

³⁰ Bkz. Mertol Tulum, not 8'de g. e., s. 104, §. 85.

- Kur'an Tercümesi*, İstanbul Üniv., Edebiyat Fak., Türkiyat Enstitüsü, 1975. (Basılmamış doktora çalışması).
- Mrz.: Zeynep Korkmaz, Sadrü'd-din Şeyhoğlu, *Marzubân-nâme Tercümesi*, (İnceleme-metin-sözlük-tıpkıbasım), Ankara Üniv. DTCF. yay, Ankara 1973.
- Msc.: Hasibe Mazioğlu, Ahmed Fakih, *Kitābu Evsāf-ı Mesācidi-ş-şerife*, TDK. yay. Ankara 1974.
- NYA.: Zeynep Korkmaz, *Neveşir ve Yöresi Ağızları*, 1. Cilt: *Ses Bilgisi*, Ankara 1963, 2. baskı: Ankara 1977.
- SVTM.: Mecdud Mansuroğlu, *Sultan Veled'in Türkçe Manzumeleri*, İstanbul Üniv., Edebiyat Fak. yay., İstanbul 1958.
- T.: Sinan Paşa, *Tazarru'-nâme*, Süleymaniye Husrev Paşa Ktp. no. 180; Mertol Tulum, Sinan Paşa, *Tazarru' nâme* (İnceleme-Metin): (Basılmamış doktora çalışması), İstanbul Üniv., Edebiyat Fak., Türkiyat Enstitüsü, no. 800.
- TS.: *Tarama Sözlüğü* I-VI. TDK. Ankara 1963-1972.
- Tzk.: Selâhaddin Olcay, Ebu'l-Leys Semerkandî, *Tezkiretü'l-evliyâ* (Tercümesi), Ankara Üniv. DTCF. yay. Ankara 1965.

Ö z e t

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNDE İMLÂ FONOLOJİ BAĞLANTISI ÜZERİNE NOTLAR

XIII. yüzyıldan başlayarak en geç XV. yüzyıl sonlarına kadar süregelen »Eski Anadolu Türkçesi« ile, onu izleyen dönemin dili olan »klasik Osmanlıca« arasında, dilin dış ve iç yapıları bakımından önemli ayrılıkların yer aldığı bilinmektedir. XVI. yüzyılda klasik yazı dilinin kuruluşu ile birlikte, artık bu dilin Arap yazısı temelinde standartlaşmış ve klişeleşmiş itibarî bir imlâsı bulunduğu klâsik Osmanlı imlâsı ile, dilin sürekli değişme ve gelişme süreci içinde olan ses yapısı arasında bir bağlantıdan söz etmek hemen hemen imkânsızlaşmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ise klâsik Osmanlı imlâsından epey farklı bir imlâ durumu söz konusudur. Bu dönemde bir yandan yer yer eski Türk yazı dili geleneğinin izleri devam ettirilmiş, bir yandan da Arap-Fars imlâ sistemi Türkçeye uygulanmağa çalışılmıştır. Ayrıca, tarihî, coğrafi, sosyal ve kültürel gelişme şartları dolayısıyla, Oğuzca temelinde olmak üzere, konuşma dilinden yazı diline geçme mücadelesi de verilmiştir. Bu durum dilin fonolojik ve morfolojik yapısında ve kelime hazinesinde yeni biçimlenmelere yol açtığı gibi, yazı dili ile konuşma dili arasında bir paralellik doğmasını da sağlamıştır. Böylece, Eski Anadolu Türkçesi, genel dil yapısı bakımından ortak bir karakter taşımakla birlikte, Anadolu'nun Türk etnik yapısında birbirini bastıramamış karışmalar ve dalgalanmalar dolayısıyla, daha bölgelere göre az çok değişen ağız ayrılıklarının da etkisinden kurtularak bir istikrara kavuşabilmiş değildir. Bu durum etkisini imlâda da gösterdiği için, Eski Anadolu metinlerinde durulmuş ve standartlaşmış itibarî bir imlâdan söz etmek mümkün değildir. Bu dönem ürünlerinin müstensihler elinde bölgeden bölgeye, devirden devire yeni tasarruflara uğramış kopyaları da, onları orijinalle-

rinden azçok uzaklaştırmış ve nüsha ayrılıkları yaratmış olduğundan, gerçek imlâ konusu, devrin ve temsil ettiği eserlerin dil yapılarını ortaya koyabilme bakımından oldukça karışık bir durum göstermiştir. Dolayısıyla de özel bir önem kazanmıştır.

Eski Anadolu metinlerinde, bir yandan ağız ayrılıklarının da ağır bastığı konuşma dilini yazıya geçirebilme eğilim ve çabası, öte yandan Arap yazısının, Türkçenin ses yapısına ve eski Türk yazı geleneğine aykırı düşen durumu, Arap Fars imlâ sistemi ile eski yazı dili geleneğini birbirine karıştıran karma bir imlâ sisteminin oluşmasına ve imlâda bazı özel tasarruflara yol açmıştır. Bu sistemde ünlüleri karşılamak üzere hareke işaretlerine yer verildiği gibi, hem ünlü yerine geçen hem de daha başka görevleri bulunan ve »hurûf-ı imlâ« denilen *ا.و.ى* gibi ünlü işaretlerine de ağırlık tanınmıştır. Ayrıca, dildeki yeni gelişmelerle ilgili ses değerlerini belirtebilmek için imlâya belli ölçülere bağlı yeni bazı işaretler de eklenmiştir. Ancak, bütün bunlara rağmen, Eski Anadolu imlâsının yeterli fonetik bir imlâ olduğundan söz etmek mümkün değildir. Türkçenin yüzyıllar boyunca geçirdiği ses ve şekilbilgisi değişiklikleri yanında, değişen alfabe sistemleri ve bunlara bağlı esasların zamanla biribiri içine girip karışmış olması, ortaya bir imlâ sorunu çıkarmış bulunuyor. Hele Arap yazısının Türkçenin yapısına ters düşen vokal sistemi, çok yerde, imlâdan fonolojiye uzanabilmek için, Türkçenin tarihî gelişmesini de gözönünde bulunduran özel kriterler uygulamayı gerektirmektedir. İşte biz eldeki bildiride, Eski Anadolu Türkçesindeki imlânın dilin ses yapısı ile ne dereceye kadar bağdaştığı, çeşitli yazılış özelliklerinin bu bakımdan ortaya koyduğu fonolojik sonuçların neler olduğu konusundaki görüşlerimizi bazı örneklerle açıklamaya çalıştık. Konu Eski Anadolu Türkçesinde: *Ünlülerin durumu*: 1) ünlülerde incelik kalınlık ayırımı; 2) düzlük-yuvarlaklık ayırımı; 3) i/ê sorunu; 4) uzun ünlüler ve *Ünsüzlerin durumu*: s/ş, c/ç, b/p, t/d, k/g ve şeddenin imlâdaki yeri açılarından değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Eski Anadolu Türkçesinin yazıda konuşma dilini temel alması ve ogünün ağız ayrılıklarının da dikkate alarak bunları belli etmeğe çalışması, bu imlâ sistemi ile dilin ses yapısı arasında alfabe sisteminin elverdiği ölçüde bir yakınlık ve bağlantının varlığı görüşünü benimsetebilmektedir.

R e z i m e

ZABILJEŠKE O FONOLOŠKOM PRAVOPISU U STAROANADOLSKOM TURSKOM

Poznato je da su između »staroanadolskog turskog«, koji počinje od XIII, a traje najkasnije do XV vijeka, i klasičnog osmanskog, koji je jezik perioda koji slijedi iza njega, sa gledišta vanjske i unutrašnje

strukture jezika zauzele mjesta značajne podjele. Nije moguće tek tako govoriti o vezi između klasičnog osmanskog pravopisa i glasovne strukture u dugim izmjenama jezika i u procesu njegova razvitka, a da se ne uzme u obzir početni pravopis ovoga jezika klišeiziran i standardizovan na temeljima arapskog pisma. Predmet rasprave je dosta različit pravopis staroanadolskog turskog i klasičnog osmanskog pravopisa. U ovom periodu, sa jedne strane, tragovi jezičke tradicije su učinili da tu i tamo ustraje starotursko pismo, a sa druge strane nastojalo se prilagoditi turskom jeziku arapskopersijski pravopisni sistem. Posebno, razvitak historijskih, geografskih, socijalnih i kulturnih uslova indirektno su uzrokovali da se i na temeljima oguskog pojavi borba prelaska govornog jezika u pisani jezik. Kao što je ova situacija otvarala put u fonološkoj i morfološkoj strukturi jezika stvaranju novih oblika u riznici riječi, tako je obezbijedila i rađanje paralele između pisanog i govornog jezika. Na ovaj način staroanadolski turski jezik, „premda je sa gledišta govorne strukture jezika nosio zajednički karakter, posredstvom miješanja i talasanja anadolskih Turaka u etničkoj strukturi, koji nisu jedni druge pritiskivali, nije mogao dostići stabilizaciju, niti se spasiti od uticaja govornih podjela, koje su se manje-više mijenjale prema oblastima. Stoga što se uticaj ovoga stanja pokazuje i u pravopisu, nije moguće govoriti o početnoj ortografiji koja se ustalila i standardizovala u staroanadolskim tekstovima. Duplikati originala ovoga perioda iz grupe prepisa, sačuvanih iz sfere u sferu, iz perioda u period, udaljavaju se manje-više od svojih originala, zato što su stvarne protivurječne kopije, sa gledišta davanja jezičke strukture djela koja karakterišu period, rasprava o pravopisu pokazuje dosta zbrkano stanje i indirektno dobiva značajnu važnost. Napor i nastojanje s jedne strane da govorni jezik koji je preovladao govorne podjele pređe u pismo, položaj arapskog pisma sa druge strane, koji se prema tradiciji staroturskog pisma i glasovne strukture pokazao protivurječan, otvorilo je put postojanju u staroanadolskim tekstovima značajnih specifičnosti u ortografiji i zbrkanog pravopisnog sistema koji je izmiješao u sebi arapsko-perzijski pravopisni sistem sa tradicijom pisma starog jezika. Poznate su teškoće u znakovima za vokale u ovom sistemu i kao što se znakovima hareketa bilježe vokali, tako i *ا, و, ع* koji se zovu »hurûf-i imlâ« dolaze i na mjesto vokala, a imaju i druge funkcije. Da bi se mogle posebno obilježiti glasovne vrijednosti vezane za nove procese koji nastaju u jeziku, dodaju se i novi znakovi dovoljno vezani za pravopis. Usprkos svemu tome, nije moguće govoriti o fonetski tačnijem pravopisu nego što je staroanadolski pravopis. Pored glasovnih i morfoloških promjena, kojima je turski jezik bio podvrgnut godinama, pojavili su se promjenljivi pravopisni sistemi, u kojima je vremenom nastalo miješanje i stapanje osnovnih veza jednih sa drugim, pa se pojavilo pitanje pravopisa. Da bi se vokalni sistem arapskog pisma mogao protegnuti od

pravopisa do fonologije, a suprotan je vokalnoj strukturi turskog jezika, bilo je neophodno na mnogo mjesta prilagoditi njegove glavne karakteristike, ali da se ima u vidu historijski razvitak turskog jezika. Eto, mi smo nastojali da ovim saopćenjem i sa nekoliko primjera koji su navedeni u temi damo naše viđenje o tome do kojeg se stepena usaglasio pravopis staroanadolskog turskog sa glasovnom strukturom i kakvi su sve fonološki rezultati proizašli sa gledišta raznovrsnih pisanja. Predmet »položaj vokala« u staroanadolskom turskom: 1) podjela vokala na tvrde i meke 2) podjela na ravne i okrugle 3) pitanje i/e 4) dugi vokali i položaj suglasnika s/ş, c/ç, b/p, t/d, k/g, i udvajanje kroz aspekte njegovog mjesta u pravopisu.

Na kraju, staroanadolski turski je uzeo za temelj govorni jezik u pismo, nastojao je da ovo objasni pazeći na govorne podjele između ovoga ortografskog sistema i glasovne strukture jezika, tako je mogao sebi prisvojiti alfabet-sistem koji je izgledao u dovoljnoj mjeri blizak i vezan za njegovo postojanje.